

GAZETA

Palatul Cultural

55

Arad

ANTI-REVIZIONISTA

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:
ARAD, STR. NICU FILIPESCU 30.

Organ săptămânal de documentare
Redactor și proprietar: ISAIA TOLAN

ABONAMENTE: Pe un an 130 lei, pe 6 luni 70 lei.
Pentru țărani și muncitori: 90 lei, pe 6 luni 50 lei.
Autorități, instituțiuni, întreprinderi 500 lei.
Autorități și instituțiuni sătești 200 lei.

Vida dela Cluj

Primăria Clujului a făcut zi de zi aceste o faptă românească, adică de toată luarea aminte. A luat dela societatea turistică ungurească „EKE” muzeu etnografic din casa unde născut regele unguresc de valahă Matia cel Drept, va îngriji de-aci năntea ea, dând din el o instituție cinstită, care să reoglindască etnografia ardeleană românească măsura ce se cuvine.

Firește că presa ungurească cea dela noi și cea din Ungaria — a tipat imediat ca din gura de șarpe. Totuși partidul maghiar n'a fugit încă cu nici un memoriu la guvern, deși o lună ncoace în seria „memoriorilor”, și nici Liga Națiunilor n'a fost încă sesizată prin scrisoarea pără. Semn că țipetele maghiare sunt neindrepătate, semn că primăria Clujului a lucrat după bună drep-

ta bine că nu! Căci ce s'a dovedit (abia după 16 ani dela unire!) despre societate turistică maghiară „EKE”? Avusese muzeul Matia dela primăria Clujului, prin înființare, dela anul 1900, pe termen de 15 ani. La 1909 „EKE” a cerut primăriei să modifice contractul în înțelesul să se prelungească concesiunea încă 50 de ani, dar cererea înțată de primărie ministrului maghiar n'a fost aprobată, contractul a expirat astfel la 1915, și fiindcă n'a fost prelungit iar primăria n'a luat nici o măsură ca să dea pe „EKE” dela muzeu, muzeul a rămas în mâna societății turice până când au venit românii și-apoi până n zilele trecute când primăria a pus pe țipetele lui sigilii.

De fi lungă înșirarea abuzurilor precedentiste ale zisei „EKE”, arșite prin prezentarea etnografiei românești ardelene etnografie ungurească, și câteva alte asemenea proclamații. Ca la orice astfel de țară ungurească, sunt însă bine înțeles. Nu vom stărui asupra lor, ci să vorbim de grabă de marea chestiune ce-o pune această chestiune muzeului lui Matia: de necesitatea revizuirii urgente și de nicio considerație a tutu concesiunilor de felul acesta. Fiindcă nu credem să fie în Ardeal, care să n'aibă concesiunite la societăți ungurești, de obicei cu chirie de o săptămână pe an, imobile, pavane și alte asemenea averi,

Testamentul mitropolitului Suciu

Să ne îndreptăm azi și mâine luarea aminte spre Sfântu-Gheorghe din Săcuime. Se ține-acolo astăzi și mâine o adunare generală extraordinară a despărțămintelor din Săcuime ale „Astrei”, convocată ca să se ocupe de problema desromânizărilor, de problema recuceririi a ceea ce avem de recucerit, de revendicat în regiunea săcuizată.

La gazeta aceasta care-și are ațintită atenția în special spre apus, spre Budapesta, nu ne scapă nicio mișcare ce se întâmplă pe frontul românesc din Săcuime. Urmărim cu mare luare aminte tot ce se petrece acolo, și deși ni-i dat să vedem că și astăzi pierdem teren întocmai ca pe vremea ungurească, ni-i mare bucuria că vedem că învățătorii d-lui dr. Angelescu sunt la posturile lor de onoare, că preoțimea românească lucrează, ca oficialitatea locală e și ea plină de solitudine, și că regiunea săcuizată își are astăzi o presă românească asemenea unui medic de atență la fiecare pulsație a părții aceleia de țară. Ne aflăm în fața unui mare progres, dacă ținem mai ales seamă de ceea ce a fost în anii postbelici de până aci, când s'ar fi putut face atâtea, fiindcă bugetul țării o susporta. Meritul acestui reviriment le revine tuturor celor mai sus înșirați, și dimpreună cu ei (să n'o punem înaintea lor, pentru că tot ei o compun) reținutei „Astrei”.

La apelul lor desperat, „Astra” și-a făcut precum se știe un punct principal de program din readucerea la matcă a celor pe cari i-am pietdut în Săcuime din pricina vitregiei vremurilor și mai apoi, după unire, din pricina indolenței noastre. La ultimul său congres, ținut anume în Târgu-Murășului, s'a hotărât să se examineze științific, prin analize de sânge, ce am pierdut și ce avem de recucerit în Săcuime, pentru că nimeni să nu ne poată opune nimic, și pentru că oficialitatea noastră centrală, care drămaluște astăzi toate pe cumpăna experților financiari genevezi, fără să se gândească că n unele chestiuni

folosite de societățile cu pricina în chip antiromânesc. Să fie fapta primăriei din Cluj un indemn ca să n'nceapă fiecare primărie această revizuire. Și dacă primăriile nu o vor face din propriu indemn, să fie îndrumate. Șaisprezece ani de indolență și de abuz ni-au putut fi destui!

sacrificiile, oricât de mari, sunt obligatorii pe vreme de oricâtă sărăcie, să nu mai fie-asa de indolentă și de harpagonă ca până-acum. Dela vorbă — și-i o mare minune la noi, unde totu-i numai vorbă, cum poate c'o să fie și cu faimoasa „proporțională” — s'a trecut repede de tot la faptă, spre mai mare cinstea și-a tăcutului om de fapte din fruntea „Astrei” dr. Moldovan, și-a colaboratorilor pe cari și i-a găsit în secția medicală a „Astrei”. Avem astăzi rezultatul nedesmintibil prin nicio minciună ungurească al unui număr de aproape treizeci de mii de analize de sânge făcute la Săcuim din diferite părți ale regiunii săcuizate, și — precum a arătat-o deunăzi ntr'o conferință dela Cluj d. dr. Rămneanțu — rezultatul acestor cercetări științifice este: că 10 la sută dintre săcuim au sânge românesc, că 80 la sută dintre săcuim sunt frați de-ai noștri căzuți victimă săcuizării.

Făcută odată dovada aceasta, „Astra” trebuia să meargă mai departe.

Adunarea generală de astăzi și de mâine a despărțămintelor sale din Săcuime e pasul al doilea.

Stând și judecând, cu limpezimea ce ț-o dă distanța, am zice că pasul acesta al doilea trebuia să fie altul. Că trebuia să fie asemenea inițiativelor ungurești. Adeca fără mult zgomot și cu mai multă lucrare. Ungaria a făcut și ea destulă gălagie în lupta ce a dus-o n contra noastră (să ni-amintim numai de „Emke” și de-al ei Șandor Iozsef), dar ea mai avea la perfecție și discreția faptei, începând cu acel plan de maghiarizare a Ardealului tipărit în abia o duzină de exemplare și ținut de miniștri sub lacăt, și sfârșind cu punerea acestui plan în aplicare, an de an câte un pic dacă se chiamă un pic ceea ce s'a făcut) pe toată linia, prin măsuri de obicei secrete, în fața cărora nu exista împotrivire la nemaghiari și nici discuție la unguri.

Se vede însă că la noi sistemul acesta nu se poate. Tot așa cum nu-i posibilă o protejare a muncii naționale (ca să ne exprimăm în termeni oficiali) fără zarva la care asistăm de câteva săptămâni încoace. La noi înainte de-a da n asemenea chestiuni naționale lupta cu neromânii, trebuie s'o dai cu indolența românească. Fiindcă, deși se știa prea bine și înainte de examinările de sânge ce avem de recucerit în Săcuime și ce prozelitism se face acolo și astăzi printre bruma de români ce-i mai a-

vem, a trebuit s'auzim din gura răposatului mitropolit al Blajului Vasile Suciu, spusă ntr'un interview cu câteva luni înainte de moarte, că ministerul cultelor nu dă pentru edificări de biserici românești în Săcuime decât o jumătate de milion pe an, împărțiti și-aceia în două: un sfert de milion bisericii ortodoxe și un sfert de milion celei unite!

De sigur, când asta e marea solitudine a oficialității centrale pentru o atât de uriașă chestiune națională, chestiunea desromânizărilor din Săcuime nu se poate altfel desbate decât în congrese extraorganice. Adresate, nu-i vorbă, și agitatorilor din partidul maghiar, dar mai și mai întâi guvernărilor noștri. Și astfel fiind, e păcat că adunării dela Sfântu-Gheorghe nu i s'a făcut în prealabil decât publicitatea ce i s'a făcut. Avem impresia că a fost prea de tot puțină. Trebuia pregătită o solidarizare a ntregii obști românești, pentru că să se știe că din ceea ce se va cere la congresul dela Sfântu-Gheorghe nu se poate renunța la nimic, oricât de mare ar fi lupta guvernărilor cu criza bănească și cu experții cămătarilor străini.

Oamenii lui Gombös

Ziarul „Magyarság” anunță în nr-ul său din 21 crt., că un director de liceu din Budapesta, Krompaszky Miksa, care a organizat pe timpul revoluției dela 1918-19 sindicatele revoluționare, a fost însărcinat de generalul Gombös să-i organizeze corporații, în vederea apropiatei introducerii a regimului corporatist. S'au organizat până acum profesorii și portarii caselor de specula.

Aur românesc în Ungaria

Guvernul maghiar, precum am arătat acum două săptămâni, a ordonat să se anunțe și să se predea statului tot aurul ce e pe la particulari, afară de cantitățile de aur zdrobit mai mici de 20 de grame și afară de cercei, inele și tacămuri.

Termenul a expirat la 20 Martie. Până la această dată anunțarea și predarea s'a făcut anonim. De-atunci încoace anonimul a n'cetă, dar anunțarea și predarea aurului continuă.

Ținem să atragem atenția în legătură că aceasta asupra numeroaselor contrabande de aur ce s'au făcut în vremea din urmă dela noi în Ungaria. Zilele trecute a fost arestat la Orade un asemenea contrabandist originar din Carei, Ignat Halpern. Arestatul e numai unul dintre zecile și sutele de inși cari se ocupă cu asemenea uneltire n contra României.

Și tot nu-s „compensați”?

Cei cari citiți presă ungurească, vați obișnuit încât poate nici nu vă mai enervează, să vedeți repetată zi de zi în editorialele și n reportajele acestei prese plângerea că nu s'ar lua minoritari în slujbele publice, și că după ce din slujbele de stat ar fi excluși (o știe fie cine cât sumi de excluși, încât nu poate merge nici astăzi bietul român la anumite oficii fără să nu fie luat cu „Mitetszik?”), acum căutăm să-i scoatem și din slujbele particulare.

Minciunile acestea au fost puse Luni la punct într'un chip magistrat, dar din păcate la un banchet, adecă fără nici un răsunset.

Fostul subsecretar de stat al minorităților, d. prof. univ. Mihail Șerban, a avut răbdarea să facă o secoteală pe care n'a mai făcut-o nimeni, și n'a arătat-o la banchetul ce s'a dat la Arad d-lui dr. Vaida-Voivod. S'o înregistram, ca s'o țină toată lumea românească minte.

Zic minoritarii — spunea d. Șerban — că n'ar avea în slujbele publice atâtea locuri câte li s'ar cădea. Înțai: e neadevărat. Al doilea: dac'ar fi adevărat, ar însemna că ar trebui să aibă dela statul român încă jumătate atâtea locuri ca astăzi. Au astăzi trei miliarde, deci li-ar mai trebui după spusa lor un miliard și jumătate. De lipsa acestui miliard și jumătate se compensează — zic ei — ocupând în domeniul economic și comercial mai multe locuri decât noi.

Dar cum stăm în realitate cu această „compensare”?

Venitul național e de 100 miliarde. Proporțional li s'ar cuveni minoritariilor din acest venit 25 de miliarde. În realitate au cu mult peste 50 de miliarde, încât pentru o lipsă problematică de un miliard și jumătate la capitolul slujbelor publice, au un plus sigur de peste 30 de miliarde (pe puțin) la capitolul venitului național.

Dacă vor date — spunea în incheiere fostul subsecretar de stat al minorităților — le vor avea!

N'or să le vrea, firește. Fiindcă ceea ce a spus d. prof. Mihail Șerban, e lucru știut indeobște. Oricine vede că n țara românească proporționala veniturilor nu e proporțională. Averile nu-s în mâinile noastre, slujbele particulare manoase deasemenea nu, renta iarăși nu. A noastră-i numai munca, și-i bine când este, pentru că din pricina celor ce ne poartă sămbetele nu ni-a rămas nici atât.

Numerus femininus

Din conferința dela Arad a d-lui dr. Al. Valda-Voivod:

„Fac apel la femei, la orășene și la țărânci, să-și îmbărbăteze bărbații, ca să fie români.

O voce: Dar mulți au unguoi!

D-l. dr. Al. Valda-Voivod: *Ar trebui ca reuniunile de femei să reînnoiească vechea tradiție a soțiilor cari țineau pe bărbatul român în frâu, ferindu-l de a se abate dela căile cerințelor naționale. Pe vremea mea n'am cunoscut decât un singur caz ca un coleg, fecior de popă, să aducă dela Viena nevastă străină, o protestantă. Și atunci ce s'a întâmplat? Când uliul se rădăcește între ciorți, toate ciorile sar pe el ca să-i scoată ochii; tot astfel toate românele au tăbărit pe biata femeie, cu sabotări și cu alte mijloace, încât ea însăși a cerut să divorțeze, plecând upol din țară.*

Eu nu înțeleg căsătoriile mixte, pentru că dupăcum ciocara nu se amestecă cu vrabia, nici omul nu poate să nesocotească legea naturii. Dacă totuși se întâmplă căsătorii amestecate, apoi măcar să se țină seamă de vorba lui Slavici: Să fie străina sau de neam foarte mare, sau foarte bogată, sau frumoasă ca Elena a grecilor, dar în orice caz să treacă la legea noastră. Pentru cazurile cari sunt atât de dese la noi, că se cresc copiii în altă limbă, în altă lege, eu aș propune doamnelor române de aici să ceară arbitrajul comandantului armatei și al P. S. Sale Episcopului. Rușinea de astăzi nu poate să continue.

Cuvintele acestea ale d-lui dr. Al. Valda-Voivod, să nădăjduim, vor deschide mulți ochi, vor lumina multe minți pe cari le nădăjduim să se treacă de sine.

Între adevăr, nu se putea să lipsească din programul luptei pentru a doua desrobire acest *numerus femininus*, cum l-a numit improvizat conferențiarul. Fiindcă, poate ca în nicio altă țară de pe lume, căsătoriile amestecate sunt o adevărată piagă, o adevărată primejdie națională. Nu doar pentru că la noi ar fi mai multe decât în orice altă țară (recordul acesta poate că nu l-am bătut încă), ci pentru că cel puțin 90 la sută dintre ele se fac în dauna simțirii românești a românilor sau românelor cari le contractează și-a odraslelor lor. În casele întemeiate prin asemenea corcîre erară excepție să se vorbească limba românească, să se năște copiii măcar Tatăl Nostru românește. În familiile acestea cântă găina străină, și fie că-l foarte educată fie că-l culeasă depe stradă, găina străină știe cum să cânte pentru că smulgă cu făcetul din bîtelul cocoș orice simț de demnitate românească. Adevărat că sunt și excepții dela regulă: adevărat că unii dintre acești cocoși fac în public impresia că

nu-l întrece în simțire românească nimeni: își bat pieptul la întrunirile naționale mai mult ca oricine, constituiesc aproape ei în de ei societăți patriotice, șoviniste, și-și iau aierul de dascăli într-o românie a celor cari n'au intrat sub papuc unguresc sau evreo-maghiar. Dar lumea românească îi știe că răgușesc în public numai pentru că acasă sunt reduși la tăcere. Îi știe că și-au pus proștii în cap la biserică romano-catolică, că au la copii bonă unguroaică, pentru că nici după ce-au plecat din poala lui „anyaka” să nu se molipsească de limba valahă, și că n'au casa lor radio Budapesta cântă Duminică „Isten áldd meg a magyart”.

Lungă, de tot lungă ar fi litania aceasta, dacă am sta să înșirăm toate câte se știa cu privire la consecințele funeste ale acestor corcîri cari au dus pe atâția români pela consiliile de război. Piaga se întinde, și de nicăieri nici o reacțiune. De nicăieri niciun bolcot social de felul aceluia pomenit de dl. dr. Alex. Valda-Voivod. Femeile și fetele române stau cu mâinile în sân. Biserica așijderea. Atunci de unde să vină raza unei speranțe?!

Căsătoriile mixte la Arad

Reamintim cu acest prilej ceea ce am arătat în n-rul întâi din anul acesta al „Gazetei Antirevizioniste”:

Dintre 742 de căsătorii încheiate la Arad în anul trecut, 147, adică 20 de procente, au fost mixte, și anume: *majoritatea contractate de români cu unguroaice. S'au însurat cu unguroaice 63 de români.* La numărul acesta urlaș de mezalianțe făcute în dauna hotărîții a interesului românesc, se adaugă 30 de căsătorii făcute de române cu unguri, apoi 4 căsătorii fă-

cute de români cu evreice, una făcută de o româncă cu un evreu, trei făcute de români cu nemțoaice, două făcute de române cu nemți. Alte căsătorii românești cu străini au fost următoarele: un sârb cu o româncă, o româncă cu un sârb și alta cu un italian.

Cine ar putea spune, judecând după consecințele căsătoriilor mixte din cei 16 ani de după unire, că sporirea aceasta îngrozitoare a căsătoriilor amestecate nu-l o adevărată primejdie? Oare generația d-lui dr. Alex. Valda-

Voivod, în timpul căreia o singură dată s'a pomenit ca un român să vină dela Viena încâțat cu-o străină, ar fi ajuns să n-

scrie în istoria neamului paginile de glorie ce le-a înscris, dacă se corcea cum se corcește lumea românească de astăzi?

La Cluj

În capitala Ardealului s'au făcut anul trecut 966 de căsătorii, 132 dintre ele au fost ortodoxe, 22 gr. cat., 154 rom. cat., 264 reformate, 10 unitare, 23 luth., 157 mozaice și trei de alte confesiuni.

Căsătoriile românești au fost 415, dintre cari în 125 de cazuri

ambii soți au fost români, 50 cazuri în cari soția a fost româncă și 120 în cari soțul a fost român.

„Rezultă de aci — spune gazeta din care cităm — că numărul căsătoriilor mixte se ridică la 40 la sută.

Căsătorii mixte la Timișoara în anii 1933 și 1934

În n-rul din 2 Martie al revistei timișorene „Fruncea” s'au publicat următoarele date cu privire la căsătoriile mixte din capitala Bănătuului:

În anul 1933 numărul total al căsătoriilor a fost de 790, dintre cari 105, adică 13 la sută, au fost mixte, și anume majoritatea contractate de români cu nemțoaice și unguroaice, după cum urmează: Români căsătoriți cu unguroaice au fost în 44 de cazuri; cu nemțoaice în 46 de cazuri, cu evreice 2 cazuri, iar unguri căsătoriți cu române au fost 5 cazuri, apoi în 7 cazuri

nemți cu române și într'un singur caz un evreu cu o româncă.

Față cu aceste date, în anul 1934 situația căsătoriilor mixte la Timișoara se prezintă astfel: români căsătoriți cu unguroaice în 54 de cazuri, cu nemțoaice în 60 de cazuri, cu evreice 3 cazuri și unu cu o sârboaică. Unguri cu române 7 cazuri, nemți cu române 12 cazuri, evrei cu române 2 cazuri și un italian cu o româncă. Din totalul de 862 de căsătorii contractate anul trecut vedem că 140 au fost mixte, adică 18 la sută, deci o creștere de 5 la sută față de anul 1933.

Iredenta maghiară despre căsătoriile mixte dela noi

Acum doi ani s'a reprezentat la Budapesta o piesă de teatru pe care însăși presa maghiară o numea iredentistă: „A térkép” („Harta”), a unu ungur dela noi, domiciliat la noi, ascuns sub pseudonimul simbolic Székely Mózes (Moise Săcuțul, — numele generalului care l-a trădat pe Mihai Viteazul unindu-se în momentul ultim cu Basta și cu nemeșii aceluia).

Piesa aceasta e un îndemn făcîș cătră unguroaicele dela noi ca să pună mâna pe bărbații români și să-i exploateze în interesul iredentei. În interesul ace-

steia, însăși o contesă catolicește să se mărite după un ofițer român, și-l face o fată pe care o crește astfel, încât la un moment dat progenitura maghiaro-valahă răscăală Săcuțimea în contra românilor, cu o hartă a revizuirii, desemnată cu mâna ei pe seama săcuților ce merg la recrutare.

Așa-s văzute la Budapesta căsătoriile unguroaicele cu români.

O altă dovadă de acest fel am publicat-o la 24 Nov. 1932 în ziarul „Cuvântul” și o reproduc aci ca să fie cunoscută și de cei ce n'au aflat-o atunci.

Iuliștile din slujba cauzei ungurești

Stăruie în câteva ziare — și ar trebui să fie și mai răsunător — ecoul unei alarme ce s'a dat la congresul din zilele trecute al Ligii Culturale. D. Chindea a dat alarma în privința unu fapt care s'ar părea incredibil și totuși e adevărat: a faptului că Români din Săcuțimea se maghiarizează și astăzi tot atât de îngrijorător, sau poate și mai mult, ca n'era ungurească.

Discuția aceasta ar trebui extinsă. Adevărul este că nu numai în Săcuțimea ne desnaționalizăm. Arătasem nu demult în coloanele acestea, după o informație ce o aveam dela o persoană oficială care era cea mai în măsură să cunoască adevărul cu privire la faptul ce mi-l destăinua: că sunt printre coloniile de Moși ce le-am trimis pe granița maghiară ca să întărească frontiera, unele cari au fost lăsate fără școală, și fiindcă învățământul primar este obligatoriu, urmașii lanțului își trimit odraslele la școala școală de stat din comună sau din ținut, la școala cu limbă

de predare maghiară. Mai arătasem, pe vremea când s'a făcut recensământul, un fapt dintre cele mai strâni: funcționarul de stat de lege românească, din unele orașe depe frontieră, și-au înscris băieții născuți din căsătorii mixte în rubrica maghiarilor, rămânând de altfel consecvenți cu ei înșiși pentru că au declarat maghiare niște odrasle românești pe cari le-au educat în limba și în legea consoartei unguroaice. Cazurile acestea, din zilele recensământului din urmă, făcuseră senzație; pentru că s'au pus în legătură, și nu fără multă dreptate, cu unele cazuri de spionaj cari duseseră pe unii români căsătoriți cu străine, pela consiliile de război.

Suntem în pericol în Săcuțimea, unde, precum s'a arătat, românii au rămas într'o penibilă atârănare economică de minoritari și de organizațiile bisericesti și financiare ale acestora, încât nu-i decât fireș să se desnaționalizeze întocmai ca sub unguri, dupăce statul și biserica românească nu le vine precum ar tre-

bul în ajutor. Suntem însă în pericol și alurea. Și încrucișat sta il mărturisesc și unguoi lași. Într'o gazetă budapesteană s'a publicat o asemenea recunoaștere, iscălită de scriitorul rădan Tabery, prea interesant ca să nu se ceară arătată și celor titorilor noștri. Pornind dela căsătoria unei Iuliști unguroaice cu un român, d. Tabery arăta în „Uj.ág” că nu-l pentru unguoi nici un pericol în asta; dimpotrivă! A fost până la Uniunea Ardealului cu România epusă de românilor și ungurilor și Săcuților(?); acum, pe baza unor niște firești, pe cari Tabery le expune cu o interesantă discuție din v. Kossuth și Oto Hermann asupra chestiei acestora a desnaționalizării și asimilării, — s'a tors roata, și a venit vremea de naționalizării românilor.

Articolul scriitorului orădat reproducea unei discuții din d-sa și un prieten, prilejuită măritișul pomenit al d. moșului rei Iulișca. La 1877 — își ținea unu altăia cei doi — a lăsa între Kossuth, din Italia, și Iulișca Oto Hermann, o mare discuție prin scrisori, pe tema românilor și ungurilor din Ardeal, și pînă rile li-au fost:

Oto Hermann susținea că desnaționalizează, prin definiție, nația care prosperează economic și culturalicește, și o țară amilcează nația săracă, cu o cultură mai slabă. Ungurul se românilizează, se dă pe brazda slovacilor, a sârbilor, dar nicăieri nu se germanizează. La fel: românii desnaționalizează pe unguoi, dar nu se face sas sau șvalb de cu toate acestea, contrazicându-l, Herman Oto a văzut o piedică a desnaționalizării ungurilor în Ardeal în cât mai marca lor de tărire culturală, prin instaurarea culturale, — remarcă d. Tabery ce

Kossuth a văzut, dimpotrivă un mijloc de a opri desnaționalizarea, românizarea ungurilor în familie, în femeie, și și-a propus să împiedece căsătoriile mixte. „Cu cadourile de nuntă de câte pe mii de florini — spunea el — aș începe în căsățiile vîștile remaghiarizarea. Într'o zi înțeleasă împărți festiv cadourile celor ce se însoară cu unguroaice în în câteva timp aș remaghiariza localitatea”. Observă însă de lei c bé y: Kun Kocsárd (acela care pre a căru încercare de a maghiariza flautul Hunedorei alte vorbit în coloanele acestor timpuri mai multe ori, în seria de 100 de țări despre trecutul familiei „Emke”) a încercat această căsătorie Săcuți în ținutul Hunedorei, dar dat fiecărei perechi un dar, mai nuntă de 50 de florini, și permis tatul a fost, că toți acești copii ai remaghiarizării s'au românilor.

Ar rămânea deci în vigoare legea lui Hermann. Se vede că lează nația inferioară economic și culturalicește. Dintr'un pricină, spune cu amară d. Tabery, aristocrația maghiară din Ardeal a căutat în război să dea cât mai mult mînt românilor, în loc să vîndut moștile conaționalizării unguri. La 1913 — spunea — a apărut într'un foarte frîns număr de exemplare de carte a lui Tokaji László: „Tără de zăre”, tratând despre

Cum ar fi văzut în România noul guvern al lui Gömbös

Adeșori amintitul în coloana Spectator dela Cluj răspunde prin n-rul din 21 crt. lui „Magyarság” la întrebarea: „Cum e văzută în Ardeal schimbarea ungurească?”, arătând că fracțiunea național-fărăște a d-lui dr. Al. Vaida Voivodă se bucură pentru că a căzut Bethlen, reprezentantul grofilor, și pentru că alături de orientarea spre Italia, generalul Gömbös va orienta în viitor și spre

Germania; apoi că liberalii se așteaptă la o revenire la putere a lui Bethlen, a cărui formulă: „Încetarea pentru moment a agitației revizioniste și agitarea chestiunii minoritare maghiară”, mai poate aduce surprize neplăcute, — și în sfârșit că ungurii din Ardeal sunt cam îngrijorați, deoarece în noul guvern Gömbös nu e nici un ardelean și niciun ministru cu înclinări deosebite pentru Ardeal.

Puneți-le frâu!

De câteva luni, puse la cale de irendenta maghiară, care trebuie să constate că mizeria simplă și specula la fel de cumplită ce domnește în Ungaria încă toate socotelile propagandiste sale revizioniste, cartelurile minoritare din Ardeal și după toți fabricanții și negustorii minoritari s'au apucat cu un zel volit să scumpească pe piața maghiară prețurile, fără nici o considerație că n'aveau niciun motiv sau măcar pretext să procedeze astfel. Inceputul, după cum știe, l-a făcut cartelul făinii, ca vină apoi și ceilalți la rând, cu diferite articole de primă necesitate.

Ne-am fi așteptat să vedem o acțiune a oficialității, dar așteptăm de geaba. În loc de o sancționare, vedem că li se tolerează convocarea sub cuvânt că s'au urinat între timp (după scumpire!) cele taxate noi, cerute de dificultățile bugetului. Ca și cum, adică, că celorlalți contribuabili li se poate pune o sarcină în plus, în industria și comerțul minoritar nu trebuie să s'atingă de sacii cu mizeria făcute din specula din 16 lei, ci trebuie să-și arunce noile saci pe consumatori. E ciudat și revoltător.

Zilele trecute s'a publicat în ziarul din Capitală un anunț, al noului de vânzare al fabricilor de ciment reunite, în care se amintește știrea că taxa de 3000 lei ce s'a pus pe vagonul de ciment nu va fi cuprinsă în preț de astăzi al cimentului, ci — alte cuvinte — urmează să se scumpească vagonul de ciment cu 3000 de lei. Iată o provocare ce trebuie nerușinarea. Fiindcă e în mod obișnuit știut ce ne mai pomenită speculă se face la noi cu cimentul, mai cu seamă de când s'a permis trustului să desființeze fabricile concurente, ca de-o pildă cea dela Gurahonț, unde a funcționat prin fapta aceasta în ghiașele mizeriei sute întregi de familii moțști.

Provocarea aceasta a speculanților trebuie sancționată cât mai drastic și cât mai repede. Nu putem îngădui uneltelor Budapestei să ne sporească artificial necazurile, ca să aibă cei ce nu vorbesc încăciodată despre mizeria din raționalism hortist ce să speculeze în fauna noastră.

hotărăscă printr'un jurnal al consiliului de miniștri pedepsirea speculei ce se face cu articolele de primă necesitate, și că primarul Bucureștilor, d. Donescu, pregătește măsuri în contra speculei ce se face în capitală

Așteptăm să vedem ce va ieși din această promisiune. O putem însă spune depe-acum, că atâta cât ni s'a făgăduit, nu va putea îmbunătăți situația. De ce numai înfrânarea speculei ce se face cu articolele alimentare (acestea se înțeleg la noi prin articole de primă necesitate) și nu se dă atenție și speculei ce se face cu produsele industriale? O haină, un plug, o grapă, nu s'au tot articole de primă necesitate?

Moartea lui Păvlică Brățășeanu

Zilele trecute a mai dispărut dintre noi o figură eroică: senatorul de drept Pavel Brățășeanu, mort în vârstă de 78 de ani.

Răposatul a fost unul dintre cei mai mari animatori ai luptei pentru desrobirea Ardealului. Înainte de război fusese unul dintre cei mai vajnici luptători ai Ligii Culturale, în timpul neutralității ai luptei pentru intrarea României în război în contra Ungariei, iar în anii din urmă ai războiului a făcut o intensă propagandă în Elveția și în Franța, și a finanțat ziarul „La Roumanie”, care a apărut la Paris dela 17 Ianuarie 1918 până la 17 Ianuarie 1919. Jertfa aceasta materială adusă de Păvlică Brățășeanu pe altarul desrobirii noastre n'a fost singura sa jertfa de acest fel. Scurtor dintr'o familie boierească, n'a socotit politica un prilej de îmbogățire cum e socotită astăzi, ci numai o obligație la jertfă.

Fie-i țărâna ușoară și amintirea veșnică!

Altă îndrăzneală a lui Zima și-a lui Stauber

„Mal sunt judecători în România!” — exclamau Vineri două dintre cele mai turbate ziare ungurești dela noi, „Aradi Közlöny” și „Erdélyi Hírlap”. Și anume, au descoperit cele două ziare iredentiste că mal sunt încă în România judecători, pentru că un judecător dela Deva s'a dus până la ministrul de justiție ca să intervină pentru doi slujbași maghiari dela justiție cari căzuseră la examenul de limba română, și pentru că un alt judecător, dela Satu-Mare, a spus la un proces de presă unul avocat care se apăruse într'o pledoarie naționalistă (era cazul, fiindcă era

Numerus femininus

(Continuare din pag. 2)

maghiare ce au trecut dela 1902 până la 1913 în mână românească. Se arată acolo, că dintre moștile maghiare de peste 50 de iugăre, au trecut în acest interval de un deceniu în mână românească 166.394 iugăre, iar dintre cele mai mici de 50 de iugăr moști de 144.618 de iugăre, cele mai multe în județele Cluj Sălaj și Someș.

Din relatările acestea, pe cari le reproducem pentru informațiile ce ni le dau, vom reținea că se recunoaște și de către unguri „întoarcerea roșii”, desnaționalizarea noastră în folosul ungarilor.

Se întâmplă desnaționalizarea aceasta în virtutea unor legi firești? Desnaționalizarea din Săculeme nu se întâmplă de sigur prin familie și femele — teoria lui Kossuth — și se produce în contra teoriei lui Hermann, din cauza dependenței economice, sociale și culturale a românilor de unguri, din cauza părăsirii în care l-a lăsat stăpânirea românească. În schimb, înstrăinarea celor din pătura cuită se cam întâmplă în baza teoriei lui Kossuth, care, precum s'a văzut, n'a fost valabilă în lumea de jos. Iușca din popor e mai slabă decât Iușca dela oraș; și, printr'o mare ciudățenie, Iușca din popor, când a fost ridicată până la nivelul lui de un român din pătura cultă, este mai tare decât tovarășul său de viață român. Să se mai adauge cu fapt: Se mărită Iușcele cu românii, și îl înstrăinează; în schimb, ungarul cari se însoară cu Maroare, sunt din cale afară de puțin, și nici rezultatul acestei însoțiri nu e în folosul nostru.

De sigur, din chestia asta numai o parte suferă o intervenție a celor ce conduc treburile românești. Nu putem interveni decât în desnaționalizările ce le pricinuesc părăsirea în care au fost lăsați românii din ținuturile heterogote. Când ne vom hotărî însă să intervenim? În ce privește pe victimele celelalte înstrăinări, pe care o fac Iușțele, vina e că nu ne-am ridicat încă în ținuturile desrobite până la conștiința națională a celor de altă lege, în cazul de față a ungarilor. Va mai fi încă mult de lucru până să ajungem unde sunt dâșii.

data n judecată o gazetă românească pentru că criticat pe-un șef minoritar al unui serviciu public că angajază numai neromânii să revină la subiect.

Înțelegi deci că toți ceilalți judecători din România nu-s pentru „Aradi Közlöny” și pentru „Erdélyi Hírlap” judecători, adică oameni drești. În schimb e de sigur foarte drept judecător pentru aceste ziare maghiare magistratul unguresc care la procesul teroristului croat Premeș a făcut acum anul apologia asasinatului politic, sau ceilalți judecători maghiari, cari au transformat acuțiția maghiară în căsăpă ebredistă.

Cărți, Ziare, Reviste

Discuții asupra sintezelor artei ardelenne

În revista budapestană „Magyar Szemle” s'a publicat astă toamnă un așa-zis studiu al profesorului dela Universitatea din Budapesta T. Gerevich, despre arta maghiară. Ne-am mai ocupat de el acum două luni și jumătate, pentru că o blestemată de gazetă din Arad, „Aradi Közlöny”, a îndrăznit să reproducă din așa-zisul studiu al lui Gerevich un extras, în care se spune că „patria noastră se întinde din Panonia, peste Slovacia, până în colțul sud-estic al Ardealului, la Sibiu și la Sebeș”.

Citatul acesta dovedește că pseudo-savantul dela Budapesta nu face știință, ci irendentism. Așa-zisul său studiu e în întregime la fel cu citatul acesta. D. Gerevich susține că arta ungurească este unitară, din Panonia până la Sibiu, și că altă artă nu mai este pe tot acest cuprins al „patriei” sale, fiindcă și arhitectura săsească și înseși bisericile de lemn românești nu-s altceva decât imitație dela unguri. R. sum teneatis!

„Studiul” lui Gerevich n'a rămas fără răspuns. D. prof. Coriolan Petranț dela Universitatea din Cluj a dat sub titlul din capul rândurilor de față un răspuns drastic și bine meritat, publicat întâi în revista clujeană „Gând Românesc” (nr. 1 din a. crt.) și acum în broșură.

O nouă carte a P. S. Sale Episcopului Ciorogariu

În „Biblioteca ziaristică” ce-o publică Sindicatul presei române din Ardeal și Bănat, a apărut o nouă broșură despre trecutul presei românești din fosta Ungarie, de astă dată despre publicațiile și ziarele arădane: „Speranța”, „Lumina”, „Biserica și Școala” și „Tribuna”, scrisă de cel mai competent cunoscător al acestor organe de presă, P. S. Sa Episcopul Ciorogariu.

Broșura P. S. Sale salvează pe seama posterității amănunte de mare însemnătate ale istoricului presei arădane, și totodată ale luptei ce s'a dat aici pentru redobândirea românească. Îndoșează cumplit tragismul acestei vieți de luptător. Sfârșitul trist al bietului Oncu se știe. Al „Tribunei” și jderia. Pe-al tipografiilor și-al palatului „Tribunei” ni-l reamintește acum P. S. Sa Episcopul Ciorogariu, și ni-l reamintește tocmai în momentul când se discută mai cu aprindere păcatele ce s'au comis la noi față de chestiunea românizării orașelor. Palatul „Tribunei” a ajuns și el pe mâinile străine, ne-românești. Din tipografie, după ce-a trecut la „Românul”, a trebuit să ajungă o bană parte la Faust Mohr.

Cruciada bulgară în contra românismului

Ultimul număr sosit la Arad (depe Ian.-Febr. crt.) al revistei „Timocul”, organul soc. culturale cu același nume a românilor

din valea Timocului și din dreapta Dunării, ne aduce amănunte cutremurătoare despre prigoana asiatică ce-au deslănțuit-o în vremea din urmă bulgarii în contra supșilor lor români. Se nșiră pe pag ni scrise cu lacrimi suferințe strigătoare la cer ale bieiților noștri frați din Bulgaria, atrocități bulgărești, bătăi de joc, neomenii, asemănătoare numai cu acelea ce le comit față de nemaghiari frații turanici dintre Dunăre și Tisa al Baigancinului. Se convine să fie citită această revistă de fi care român, pentru că să se știe înțeobște ce fel de tratament al fraților noștri din Bulgaria răsăpătim noi când susținem școli primare și secundare bulgărești din, banii statului și când deschidem larg frontierele în fața tuturor așa-zisilor grădinari bulgari ce vin să facă aici par. le și ei mai știu ce Adresa revistei este: București, Bvd. Carol I, no. 6. Un exemplar costă 10 lei, abonamentul pe an: 50 lei pentru studenți, 100 lei pentru particulari.

Știri din Ungaria

„Pesti Hírlap” din 21 crt. ne destăinuie după datele oficiului statistic că județul Sopron e cel mai culturalizat județ din Ungaria, având numai 4.1% analfabei. Are atâtea și-atâtea școli primare, atâtea și-atâtea cursuri de adulți, etc., etc. — spune cu mândrie oficiosul Ligii Revizioniste, și uită să destăinuie un singur lucru: câte dintre aceste școli și instituții sunt cu limbă germană? Fiindcă județul cu pricina e județ nemțesc, situat pe granița Austriei, căreia i-a și aparținut câțiva ani după 1919. Reiese din lauda ce o aduce „Pesti Hírlap” județului Sopron, că județul acesta are atâtea școli pentru că s'au pus pe capul lui să-l maghiarizeze la repezeală, până nu se ridică dela apus primădia germană.

Miercuri a fost la Pécs (Cinci Biserici) o instalare de prefect. Noul prefect, după cum anunță ziarul „Magyarság” în n-rul din 21 crt., a jinit o cuvântare în care a tunat și-a fulgerat în contra nemaghiarilor din județ (județul Baranya, despre care e vorba, e locuit în mare parte de germani) cari «nu se alipesc cu totulul ideii de stat maghiare», și i-a poștit pe cei cari nu se alipesc acestei ideii să se cărbănească din Ungaria, pentru că „pița ungurească nu e decât pentru cine stă neclintit pe punctul de vedere al ideii de stat național”.

Aji înțeles, firește, ce fel de alipire li-a cerut germanilor noul prefect de Baranya. O supunere orbească față de politica panmaghiară. Și s'a găsit un ins — un domn Heckenberger — să prezinte noului prefect asigurări că șvabii din județul cu pricina gândesc la fel cu domnul prefect, și că nu vor avea nicio legătură cu cine gândește altfel.

Domnul acesta Heckenberger ni i bine cunoscut depe vremea agitației antigermane ce-a fost în Ungaria în urma cunoscutei alarme de acum doi ani a martirului Iacob Bleyer. Și-atunci re-negatul Heckenberger, deputat bethlenist, a vorbit contra lui Bleyer care ceruse pentru germani măcar drepturi minimale.

Primejdia germană.

Germania hitleristă a călcat fățiș tratatul de pace

— A introdus serviciul militar obligator cu un milion de oșteni în timp de pace. —

Germania hitleristă a pus lamea în fața celui mai grav fapt împlinit ce s'a întâmplat vreodată în anii de după război:

După ce acum două săptămâni a comunicat oficial că face înarmări aeriene, încadrând ca ofițeri în armată pe toți piloșii civili, acum săptămâna a dat o proclamație prin care reinstituie serviciul militar obligatoriu, chemând sub arme, în timp de pace, un milion de tineri, și încorporând detașamentele de asalt, legiunea austriacă refugiată și gărzile negre.

Călcareă aceasta a tratatului de pace a cutremurat toată lumea. Franța, Anglia și Italia au protestat prin miniștrii lor dela Berlin, și au convocat pentru astăzi la Paris o consfătuire italo-

anglo-franceză, la care va participa din partea Italiei subsecretarul de stat dela externe Savich, iar din partea Angliei ministrul Eden. Totodată Franța a cerut să se convoace pe săptămâna viitoare consiliul Ligii Națiunilor, și convocarea s'a și făcut a doua zi telegrafic. America, la rândul ei, a cerut grabnice relații dela ambasadorul său dela Berlin, care a arătat în răspunsul ce l-a dat, că Germania se află în pragul falimentului economic, că începând din Aprilie nu vor mai fi materiale prime și se vor începe rechiziționări, și că nu pare peste puțină un război, provocat de germani ca să scape de strămătore internă în care s'au băgat.

O conferință a marilor puteri sub președinția lui Mussolini

D. Mussolini a invitat Joi marile puteri la o conferință ce va avea loc săptămâna viitoare la Como, în Italia, sub președinția sa.

În așteptarea acestei conferințe de importanță hotărâtoare, An-

glia mai face-o încercare, trimițându-și ministrul de externe la Berlin, ca să trateze cu guvernul german. De altfel regele Gheorghe al Angliei a convocat pe ziua de 29 Martie un consiliu de coroană.

Italia mobilizează o jumătate milion de oameni

Gestul Germaniei a silit Franța să-și intensifice și ea înarmările. Ministrul aviației franceze, generalul Demain, a declarat Joi la comisia alieriană că în loc de 100 de avioane câte se prevăzuseră în noul buget, se vor face în anul acesta 1500.

Anglia s'a ocupat și ea în săptămâna aceasta de bugetul înarmărilor.

Italia, fiindcă este cea mai amenințată, deoarece e în joc neatârănarea Austriei, a chemat Vineri sub arme 500 de mii de soldați.

Atitudinea Ungariei.

E în special de remarcat solidaritatea hotărâită a Italiei cu Franța și cu Anglia față de noua provocare germană. Poate din pricina aceasta presa maghiară oficioasă s'a abținut până Vineri dela orice comentarii ale gestului Germaniei. S'au pronunțat în schimb neoficioasele, și anume așa cum era de așteptat: exprimându-și nădejdea că vine foarte repede vremea să proclame și Ungaria și Bulgaria înarmarea fățișă.

Comentariile lui „Pesti Hirlap“

Oficiosul Ligii Revizioniste a publicat în numărul din 20 crt. un editorial în care spune că situația Ungariei e la fel cu a Germaniei, că articolele din tratatul dela Trianon referitoare la înarmările maghiare sunt identice cu cele din tratatul dela Versailles referitoare la înarmările Germaniei, și că «situația juridică a statelor învinse e din punctul de vedere al înarmărilor una și aceeași: Orice succes va obține deci Germania, trebuie extins și la celelalte state învinse».

„Așa stă chestiunea din punctul de vedere principal — spune „P. H.“

„În domeniul practic se va mai lua de bună seamă în considerare și următorul punct de vedere: Franța și aliații ei, cari voiesc să împiedece cu orice preț Auschlussul (unirea Austriei cu Germania), nu se pot învola o înarmare nelimitată a Germaniei fără să încuviințeze acest drept și Austriei. În schimb, dacă recunosc egalitatea de înarmare Austriei, nu au nici un temel moral sau juridic ca să mai mențină Ungaria și Bulgaria în cătușele de astăzi.

„Ungaria deci poate să aștepte liniștit, fără să se bage în niciun risc“.

Quod licet Iovi

Un comentariu la fel l-a făcut gestului Germaniei ziarul lui Eckhardt, «Uj Magyar-ság».

Comentând articolul acestei foi budapestane, ziarul „Universul“ a arătat ieri într'un foarte judicios articol că gestul Germaniei nu poate constitui un precedent pentru nimeni, și cu atât mai puțin pentru Ungaria și Bulgaria,

deoarece oricât ar fi de relativă valoarea argumentației germane în lumina modului cum a înțeles Germania să și respecte până acum angajamentele internaționale, e fapt că Hitler a declarat în fața lumii întregi că Germania nu mai are după plebiscitul din Saar nicio revendicare teritorială față de Franța, și e fapt de altă parte că Germania s'a angajat pe zece ani să n'aibă nicio pretenție față de Polonia, în schimb Ungaria și Bulgaria nu numai că n'au făcut nicio dată asemenea declarații pacifice, ci dimpotrivă, iar Ungaria, mai ales, o spune sus și tare că preținde revizuirea clauzelor teritoriale din tratatul de pace.

„Gestul Germaniei nu va putea constitui un precedent pentru nimeni — încheie „Universul“, arătând că Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică sunt ferm hotărâte să nu tolereze asemenea îndrăzneală. „Quod licet Iovi, non licet bovi“ — adică: ce e permis lui Iupiter, nu e permis bouului.

Regrupările național-tăroniste dela

A doua zi după conferința dlui dr. Alex. Vaida-Volvod, vadiștii din orașul și județul Arad au ținut o adunare ca să-și numere rândurile, și au votat o moțiune în care spun că desaproabă telegrama de omagiere trimisă d-lui dr. Lupu de părintele M. Cosma, unul dintre cei doi vice-președinți ai organizației, apoi că cer să se completeze programul partidului cu numeros valachicus, și că se solidarizează cu d. dr. Al. Vaida-Voevod, desaproband campania ce s'a pornit în contra sa.

Moțiunea au semnat o 11 înși dintre cei 20 de membri ai delegației permanente. Și anume: d-nii Aurel Birtolon, vicepreșed. al organizației, dr. Petica Petrila, secretar general, Cornel Omescu, casier, dr. Dim. Cosma, dr. Silviu Păscușiu, dr. Avram Ursușiu, dr. Romul Laza, Ioan Bogdan, dr. G. Berdan, Iuliu Groșorean și dr. Al. Horga.

În tabăra cealaltă au rămas dintre membrii delegației permanente următorii: pâr. Mihai Cosma, vicepreședinte, dr. Alex. Boștic, Voștinari, Popescu-Târnova, Popescu Radna, pâr. Stan, dr. Buștea, dr. Băneș, av. Gregorovici. Moțiunea de solidarizare cu d. Mihalache au mai semnat-o: dr. Aug. Lazar,

fost prefect, dr. Aurel Lazar, Aurel Raicu, dr. Teodor Babescu, prof. Ilie Arde, Virg. Oprea, Radovan Furdui, G. Popovici, prof. Teodorescu, Aurel Popescu, muzache, inv. Ungurean, etc.

Dintre ceilalți membri ai organizației, precum ni s'a arătat, au trecut la d. dr. între alții, următorii: Pâr. dr. Ionel Bârsan, Hârduș Axente Secula, ing. Ioan Pâr. Păcuraru din Săvârșin, Câmpeanu din Bărzava, dr. moreanu, dr. Frâncu, dr. Boldor, Șandor, fost șef Andrei Putici, prof. Grapincioianu, Glava, fost ad-tor Virgil Oprean, dr. Pavel G. Păncotian, dr. Alex. Fărăpâr. Crăznic, dr. Victor Poșteiu, dr. Buina din Niș, Petre Trifu, exportator din mand, Iovănaș, exportator Nadlac, dr. Miron Butariu Grozav.

Un grup de avocați din restii au cerut, precum se știe se dea afară din baroul de la Eduard Mirto, deoarece n'au cetățenia română.

Cererea li-a fost respinsă misiă de judecătoria a baroului baza convenției dela Paris 1858, și anume pentru că d. Mirto a făcut dovada că tatăl său afla la 1858 în România.

Campania electorală din Ungaria

Contele Bethlen despre generalul Gömbös

Contele Bethlen, după cum am mai anunțat, se alege fără contracandidat în orașul Nagykanizsa. Avusese un contracandidat guvernamental oficial și unul neoficial, dar guvernul li-a ordonat să se retragă.

S'a contat că în urma acestui fapt contele Bethlen nu se va da în alegeri la generalul Gömbös, ci își va rezerva răspunsul pentru desbaterile din parlament.

Contele Bethlen a ținut însă Duminică la Nagykanizsa un discurs electoral atât de aspru la adresa lui Gömbös, încât gömböșiștii din circumscripție au hotărât a doua zi să facă tot posibilul ca să-l trântescă, și i-au organizat o mare demonstrație ostilă.

Bethlen a spus în rezumat următoarele:

Tac de doi ani, dar acum mi-a venit rândul să vorbesc. Am tăcut și când Gömbös și-a dat titlul de „comandant al națiunii“, și când a oprimat presa, și când a readus la suprafață epavele regimului ebredist. Pregătirile acestora ale sale pentru dictatură au ajuns alarmante când s'a întovărășit cu Eckhardt, și au ajuns o batjocură a moralei politice. Încă nu s'a mai pomenit ca un șef de guvern să subvenționeze un organ oficios al unui partid de opoziție („Uj Magyar-ság“ al lui Eckhardt) ca să n'jure ca la ușa cortului partidului cu care guvernează șeful guvernului. Când cei atacați au ridicat la adunările partidului guvernamental cuvântul, Gömbös i-a numit „oameni ruginiți“.

Moralitatea politică a lui Gömbös

Bethlen a vorbit apoi despre imoralitatea ce-a dovedit-o Gömbös când a dizolvat parlamentul, după ce câteva zile înainte făcuse înțelegere cu dânsul (în scris, în fața regentului Horthy) că nu-l va dizolva.

Reformele „comandantului națiunii“

Pe urmă a vorbit despre faimoasele reforme ale lui Gömbös, și-a spus următoarele:

Reforma presei făgăduită de primul ministru nu va fi o indulgare a situației de astăzi, ci o încetare a presei.

Reforma agrară, promisă sub forma unor colonizări, nu se va infăptui, pentru că nu sunt bani. Bethlen a spus apoi în legătură cu aceasta, că vine să vorbească despre colonizări și să-l prezinte pe el ca dușman al colonizărilor, un Gömbös, un Eckhardt, cari umblau imbumbați la spate atunci când dânsul (Bethlen) proiecta colonizări pe țara întreagă. (Aluzie la proiectul său din anul 1917, cunoscut cetitorilor noștri, prin care voia să maghiarizeze după război Ardealul printr'o confiscare a proprietății agrare românești).

Despre reforma fidei-comisurilor (prin care urmează să se dea proprietarilor de latifundii ce nu se pot instrăina dreptul de a vinde o parte ndatorată a latifundiului ca să-și salveze partea cealaltă) Bethlen a spus că proiectul acesta de reformă nu-i al lui Gömbös ci al său, depe vremea când era prim-ministru. Gömbös vo-

iește să facă „reforme epocale“ firimituri dela masa guvernului Bethlen.

A mai promis Gömbös să cret, dar la ce ne putem aminti dela o asemenea promisiune electorală, după ce același Gömbös promisese solemn că nu vor fi în Ungaria alegeri cu votare față, iar acum își alege parlamentul cu vot deschis.

La braț cu

Gömbös spune în discursurile sale că și-a revizuit conștința și c'a ajuns la concluzia că mai putea continua compromisiunile de bethleniști de bine și-a revizuit încât din șef al ebrediştilor miși, a devenit aliatul evreilor nându-le candidatură pe lista prezintându-i drept „generație formelor“.

„Robespierre, mă urmal!“

Despre ceilalți aliați ai lui Eckhardt, a spus apoi următoarele:

Gömbös a căutat să se întorosească de niște aliați (de leniști) pe cari îi ducea de cum îi plăcea, ca să se răsească cu unii cari nu vor să de ușor de condus. S'a spus-o Danton lui Robespierre: „Robespierre, mă urmal!“ (Adecă: Gömbös păți-o cu Eckhardt așa cum păți-o Bethlen cu Gömbös).

Sfârșitul discursului n'a fost puțin compromișător la adresa lui Bethlen și a lui Gömbös. A spus despre el că nu merită luptei deschise ci al promisurilor și al capriciilor, deci țara să nu se aștepte nimic deosebit dela dânsul.

Arhivele noastre dela Budapesta

de D. Prodan.

Intr'o notă din nr. 7 al revistei noastre atingeam în treacăt chestiunea acestor arhive. Aminteam că ele în loc să fie aduse acasă, așa cum ne îndreptățește tratatul dela Trianon, sunt lăsate la Budapesta unde servesc ca arme istorice împotriva noastră. Despre aceste arhive, deși sunt de o covârșitoare importanță pentru istoria Ardealului, s'a vorbit foarte puțin. De o vreme încoace nu se mai vorbește aproape deloc. Pare că am și uitat de ele. Doar în câte o prefață de lucrare istorică dacă mai găsești exprimat regretul că documentația lor bogată ne lipsește. De aceea credem că nu e de prisos să înfățișăm, sub titlu de informație, problema lor, să arătăm măcar în linii mari ce avem de revendicat dela Budapesta, ce-am făcut până acum pentru a intra în drepturile noastre, mai bine zis ce-ar trebui să facem de aici încolo. Chestiunea trebuie să o scoatem un moment din domeniul specialității pentru a pune în ochii tuturor proporțiile pierderii cu care suntem amenințați.

Lichidările arhivelor istorice în tratatele de pace sunt prevăzute în articolele care privesc bunurile intelectuale. Acest termen cuprinde toate actele, documentele, obiectele arheologice și de artă, precum și materialul științific și bibliografic. Deodată cu schimbările teritoriale trece în posesiunea noilor stăpâni și tot materialul intelectual aparținător teritoriilor câștigate și păstrat de instituțiile vechilor stăpâni. Se înțelege în principiu, că materialul care trebuie cedat în baza tratatelor, trebuie stabilit prin tratative și convenții speciale dela stat la stat. Se cedează fără alt aranjament numai materialul a căruia specificitate în tratate. Și multe state au avut prevederea să precizeze în anexele tratatelor arhivele și alte materiale de ordin cultural cari nu mai pot fi obiect de discuție.

Lichidările au și început îndată după război, atât în baza tratatelor cât și a convențiilor speciale încheiate. Principiile acestor convenții variază dela stat la stat și dela caz la caz. În general însă s'a adoptat principiul provenienței (*appartenanți*) materialului, în baza căruia s'a predat tot ce era deținut de instituțiile centrale ale vechiului stăpân, dar în realitate provenea din teritoriile cedate, — cu respectarea, pe cât s'a putut, a integrității colecțiilor. La aceasta se adaugă foarte adesea, ca o completare, principiul *concernant*, mult mai larg și mai elastic, căci cuprinde tot materialul care privește mai mult teritoriul cedat decât statul proprietar. Prin convenții s'au făcut și anumite schimburi între complectarea colecțiilor tratatelor contractante. Mult material a rămas în litigiu. Nu se putea preda pentru că descompuncta anumite colecții organice, nu privea la fel ambele state. Au din multe alte motive. Pentru acești s'au hotărât condițiile de păstrare și studiere, de imprimare, publicare, emiteri de

copii, etc. Lichidările sunt adesea destul de anevoioase, căci reclamă studii speciale și munca mințioasă a mai multor specialiști, mai ales o muncă îndelungată pentru precizarea bucată de bucată a materialului care face parte din alte colecții decât cele cari trebuiesc predate în întregime.

Arhivele dela Viena

În materie arhivistică tratatele cari ne interesează pe noi sunt cele dela St. Germain și Trianon, și statele dela cari avem material de revendicat sunt Austria și Ungaria. Arhivele vieneze au și lichidat o bună parte din ma-

Ce avem de primit dela Budapesta

Ungaria face o mare excepție. Ea stăgurdă a reușit să-și păstreze până acum în întregime colecțiile. Nici una din țările Micel Antante, după cât știm, nu și-a ridicat materialul dela Budapesta. Cel puțin în publicațiile Ligii Națiunilor nu au trecut decât convenții pentru arhivele administrative. Poate Italia să fi ridicat ceva.

În Tratatul dela Trianon dispozițiile privitoare la materialul intelectual, deci și la arhivele istorice, sunt cuprinse în art. 77 și 175—179. În baza acestor articole ne revine: 1. tot materialul arhivistic ridicat de Ungaria din teritoriile cedate dela 1 Iunie 1914 încoace; 2. toate arhivele care au un raport direct cu istoria teritoriilor cedate și au fost duse de Ungaria dela 1 Ian. 1868 încoace; 3. tot materialul istoric din colecțiile statului unguresc care trebuie să aparțină patrimoniului intelectual al Ardealului. Materialul arhivistic care intră în aceste puncte e foarte mare. După încheierea dualismului (1867), prin care se impunea și unirea Transilvaniei cu Ungaria, Ungurii au dus la Budapesta câteva din cele mai importante arhive istorice ardelenice și le-au înglobat în Arhiva Statului (*Országos Levéltár*), înființată în 1875. Tot în numele Ardealului au adus dela Viena arhiva cancelariei aulice transilvane. Arhivele dela Budapesta cuprind apoi o cantitate considerabilă de material care trebuie să facă parte din patrimoniul cultural al Ardealului. Pentru a face evidentă importanța materialului pe care trebuie să-l revendicăm, n'avem decât să-l prezentăm în câteva date concrete. Se înțelege, ne vom mărgini la arhivele mari, păstrate în bloc, și vom lăsa la o parte colecțiile mici și materialul împrăștiat prin arhivele ungurești, care necesită studii speciale și alt spațiu decât acesta. **Ni-ar reveni astfel în linii mari următoarele arhive:**

1. *Arhiva Guvernului ardelenic*, desființată în 1872. Înainte de a fi dusă la Budapesta, arhiva cuprindea 13 camere, plus 5—6 camere ocupate de arhivele câtorva oficii afiliate. Copiile din această arhivă merg până în veacul al XIII-lea, marea masă a materialului e însă dintre anii 1690—1872. Aproape tot ce s'a petrecut mai important ni viața

materialul convenit. Austria a încheiat convenții cu Italia și Cehoslovacia. Nu demult și-au adus și Ungurii tot materialul de ordin cultural dela Viena, din care au și făcut o interesantă expoziție în vară. Au pretins chiar întreg materialul Ungariei istorice, deci și pe al provinciilor pierdute, bineînțeles fără rezultat. Cu Austria avem și noi o convenție privitoare la arhive, încheiată de o comisiune prezidată de D. Onciul (5 Oct. 1921). **Nu mai că ea mai trebuia și executată. Au trecut însă 12 ani de atunci și materialul Transilvaniei și Banatului e încă tot la Viena.**

publică ardelenă în acest răstimp a lăsat urme în aceste hârtii. Aici s'au depus actele importante de stat, tratate, acte fundamentale, articole de legi (sec. XVI—XIX), protocoalele dietelor ardelenice (1691—1843), prot. de ședințe ale guvernului, congregațiilor comitatelor, scaunelor și districteilor; scripte nobilitare, cărțile regii; o serie de volume cu privilegiile și statutele orașelor și comunităților ardelenice, regulamentele instituțiilor publice de toate naturile; colecții mari de scripte privitoare la domeniile fiscale și ocnele de sare, de regulamente ale breslelor și corporațiilor; rescripțiile regale începând cu anul 1771 (vre-o 100 vol.), separat toate ordinele lui Iosif II, etc. Aici e arhiva prezidială a Guvernului și arhiva dietei ardelenice. Indicele și alte scripte auxiliare ale arhivei singure cuprindeau o cameră, iar o altă cameră era ocupată de arhiva judiciară cu materialul privitor la relațiile de proprietate, conscripții, urbarii, etc. Arhiva principală apoi, numită *publico-politică*, așezată în 8 camere, cuprindea tot ce interesase autoritatea centrală din viața Ardealului de 172 de ani (1701—1872). Și din această schiță se poate vedea că arhiva Guvernului ardelenic, deși dijmuită de colecționarii de documente, ca multe alte arhive publice, e cel mai important material documentar pentru istoria de două veacuri a Ardealului.¹⁾

2. *Arhiva Cancelariei aulice transilvane*, adusă dela Viena în 1872. Cancelaria aulică era organul central prin care împăratul guverna din Viena Ardealul și a funcționat cu o mică întrerupere (1848—60), dela 1694 până la 1867. Și materialul e din această răstimp. Actele mai vechi ce-i drept merg până la începuturile istoriei Ardealului, însă acestea sunt puține și mai mult în copii; provin mai ales din anexele diferitelor cauze cari au

¹⁾ Descrierea sumară a arhivei la Jakab Elek, *Az erdélyi kir. főhormányszéki levéltár közigazgatási és tudományos értéke*, în rev. *Századok*, 1873, pp. 357—61. Apoi la Friedentfels, în *Archiv. f. sieb. Landes-kunde II*, 15. Date sumare despre toate arhivele din fosta Ungarie la Zimmermann, *Ueber Archive in Ungarn*, în aceeași revistă, anul 1891, p. 617—746. Și în extras.

trecut prin cancelarie. Actele cancelariei până la 1848 sunt grupate în 2395 de legături și au 190 de volume registre și indice. La acestea se adaugă: protocoalele cancelariei (6 vol.) cu câteva sute de legături acte anexe (1729—1848), protocoalele dietelor ardelenice, serie completă 1746—1781, cu actele referitoare, diferite alte protocoale și colecții de acte (23 vol. 12 leg. și 12 caiete), recapitularea conscripției urbariale din 1819—20 în 20 tabele, diferite evidențe și repertorii ale cauzelor trecute prin cancelarie (20 v.), cărțile regii ardelenice (18 v.), evidențe ale ordonanțelor și hotărârilor înalte (10 v.); câteva depuneri de acte particulare pentru păstrare și actele deținute de agenții încredințați cu rezolvirea cauzelor particulare; importante acte prezidiale ale cancelariei (43 leg. cu 5 v. indice) și protocoalele prezidiale de ședințe (56 v. 2 leg.). Se mai adaugă actele ardelenice ale Min. de Externe ungar din 1848 (2 leg.), materialul ardelenic al diferitelor ministere austriece din răstimpul 1848—60, când cancelaria nu mai funcționa (118 leg. și 3 v. indice) și materialul din timpul ultim de funcționare (1861—67) cu registrele și indicele lui (390 leg. 52 v. 20 caiete). Făcând un mic calcul, arhiva cuprinde nu mai puțin de vre-o 3500 de legături de acte și vre-o 400 de volume protocoale, registre și indice, iar valoarea ei se apropie de a arhivei guvernului ardelenic.²⁾

3. *Arhiva fiscală ardelenică*, dusă din Sibiu în 21 Oct. 1876. Original era împărțită în 32 dulapuri, și cuprindea, în mai multe sute de fascicule, diplome, procese, conscripții, urbarii, privilegii, cu registre și indice, privitoare la comitate, scaunele săcuiești, pământul crăiesc, districte, domeniile fiscale, ocne, finiturile grănicerești. Toate acestea în 16 dulapuri. Mai cuprindea articole de legi (10 vol.), scrisori și privilegii nobilitare (588 fasc.) și de ale boierilor din Făgăraș și negustorilor străini (5 fasc.), Miscelanea iudicială (2506 acte), diplome pentru diferite jurisdicțiuni (66 fasc.), acte și diplome privitoare la Români ortodocși (18 fasc.), ajunse aici după moartea episcopului Dionisie Novacovici, acte privitoare la cler, fundatii și diferite ordine religioase catolice (75 fasc.), la averile iezuiților (132 fasc.), scripte și socoteli privitoare la domeniile Apafiene, decretele și corespondența Tezaurariatului și Directoratului fiscal, etc.³⁾

Când știm că Români trăiau în mari majorități sau în mase compacte, în aproape toate finiturile la cari se referă acest material, nu mai poate rămânea nici o îndoială asupra importanței arhivei, mai ales pentru viața

²⁾ Descrișă de Tagányi, *Az erdélyi udvari kancelláriai levéltár*, Budapesta, 1898 p. 12.

³⁾ Descrișă schematic în ordinea dulapurilor, la Zimmermann o. c. p. 24—26 după un catalog manuscris al procuratorului fiscal Joseph Trausch din bibl. liceului evang. din Brașov.

lor din veacurile XVIII—XIX.

4. *Arhiva Capitlului din Alba-Iulia*, dusă la Budapesta în baza art. de lege XXIII din 1882. Capitlul din Alba-Iulia era încă de pe timpul regilor arpa-dieni un *locus credibilis*, încredințat cu emiteri de acte sau copii cu valoare juridică, executări de sentințe judecătorești, introduceri în posesiune, ascultări de martori, etc., precum și cu păstrarea actelor de proprietate depuse pentru mai mare siguranță de particulari.

Materialul dus la Budapesta e dintre anii 1246—1882. Acolo sunt cărțile regii cu diplome de ale Principilor ardelenici dintre anii 1580—1689 (28 vol.), protocoalele arhivei din 1526—1836 (43 vol.), cu mai multe indice, articole de legi din anii 1505—1624 (3 vol. mari) și 1514—1868 (12 caiete); diplome de diferite naturi, aranjate o parte după comitate, scaune și districte, iar alta în grupuri de câte 100 (centuriae), în total vre-o 8000 bucăți, indicele materialului de mai sus (16 v.), o altă serie de diplome și acte grupate în fascicule (31 pachete) vre-o 7000 bucăți; socoteli de ale oficiilor de sare (1640—90), venitele statului (1603—1699); socoteli de ale comitatelor și de ale scaunelor săcuiești, protocoalele de corespondență ale Capitlului (1727—1882). De o deosebită importanță pentru noi sunt conscripțiile urbariale (1819—20) a 916 sate din comitatele Alba, Hunedoara, Târnavă, Turda, Zarand și scaunul Arieșului.⁴⁾

5. *Arhiva Conventului din Cluj-Mănăstur*, dusă în baza aceluiaș art. de lege în Oct. 1882. Conventul era și el un *locus credibilis*. Arhiva cuprinde: Libri regii 1549—1570, articole de legi 1538—1757 (2 vol.) cu repertoriu, extrase sumare din articole dietale 1538—1843, registrul domeniilor fiscale 1650, reg. arenzilor fiscale 1582—89, Libri iustitiales a scaunelor săcuiești Odorheiu 1635 și Arieș 1642; cercetarea diplomelor nobililor donatori din districtul Chioarului 1638, conscrierea porțiilor din comitatul Cluj 1585 și 1587; actul de împărțire a Ardealului în 11 comitate 1784. *Diplomele din arhivă încep dela anul 1268* și sunt aranjate după comitate și scaune. Se adaugă apoi o serie de diplome de nobleță, testamente, genealogii, proteste, hotărâncii și altele, toate cu indice și regeste; protocoalele Conventului cu mărturiile depuse de părți în fața lui, dela anul 1416 până în veacul XIX, dintre cari 27 sunt din veacurile XV—XVI și 42 din XVII—XVIII.⁵⁾

(Continuarea în pag. 6)

⁴⁾ Prezentată amănunțit de Beke Antal, *A gyulafehervári káptalani levéltárnak czimjegyzéke*, Budap. 1884. Regestele alor 2021 diplome dintre anii 1246—1865 date de acelaș în *Az erdélyi káptalan levéltára Gyulafehervárt*, Bp. 1890—95, p. 308. Extras din rev. *Történelmi Tár*.

⁵⁾ Zimmermann și Friedentfels l. c. și Beke Antal, *A kolozsmónostori konvent levéltára*, Budap. 1898 pp. 168. Extras din *Tört. Tár*. În aceasta sunt date și regestele alor 857 diplome dintre anii 1268—1871.

Arhivele noastre dela Budapesta

(continuare din pag. 5-a)

6 Partea noastră din colecția de Urbaria et Conscriptioes. Cele mai multe sate din Ardeal își au aici, unele la mai multe date, conșcripțiile urbariale cari începând cu veacul al XVIII-lea se amplifică în adevărate monografii. Pentru istoria satului — și aceasta este partea cea mare a istoriei Românilor din Ardeal — sunt cel mai prețios material. Urbariile ardelenice din această colecție sunt din veacurile XVI—XIX, cuprind deci trei veacuri de istorie concretă a iobăgiei noastre — subiectul cel mai puțin studiat, căci încă nimeni n'a scris o istorie a iobăgiei ardelenice. Aici sunt și nenumăratele conșcripții de dări, dijme, etc., din care se alimentează statisticele etnice ale istoriei ungurești. Aceste urbarii și conșcripții au ajuns aici parte din arhivele înșirate mai sus, parte din arhivele altor instituții publice ardelenice. Conșcripții importante se păstrează și în alte secții sau în colecții aparte.

Alte revendicări

Materialul schițat, se înțelege, nu e tot ce cuprind arhivele prezentate, și iarăși aceste arhive nu sunt tot ce avem de revendicat. În arhivele dela Budapesta sunt arhiva Capitlului din Oradea și arhiva Tablei regești ardelenice. Acolo sunt unele părți din arhivele județene și orășenești duse înainte dar mai ales în timpul războiului (1916) fără să se mai întoarcă. Secția diplomatică a arhivei statului cuprinde între cele aproape 40.000 diplome medievale originale (1109—1526), material ardelenesc considerabil ajuns acolo pe diferite căi. Acolo sunt și diplomele medievale ale Capitlului din Alba-Iulia și Conventului din Mănăstur. Acestea, fiindcă s'au depus după ce diplomele secției fuseseră aranjate în ordine cronologică și numerotate, n'au mai putut fi repartizate, ci se păstrează în grup aparte cu numerotație în continuare. Arhiva cancelariei aulice ungare, adusă și aceasta dela Viena, deodată cu a cancelariei transilvane, cuprinde colecții întregi de acte cari ne privesc, sub titlurile de *Transylvanica, Banatica, Illyrica*. Acolo sunt și cele 7 pachete cu toate ascultările de martori, procesele verbale, sentințele date și corespondența comisiei Jankovits, încredințată cu cercetarea și liniștirea răscoalei lui Horea. E materialul cel mai important pentru istoria mișcării. A ajuns în arhiva cancelariei ungare pentru că aceasta între anii 1782—1791 era unită cu cea transilvană. O bună parte din actele grupurilor pomenite au ajuns acolo și ele tot în acest răstimp.⁷⁾

E necesară o convenție de reciprocitate pentru cercetări istorice

Material care să fie în raport direct cu istoria teritoriilor cedate se află în cantități mari, grupat sau răsleț, în aproape

toate colecțiile Budapestei. În special în foarte importanta arhivă a Muzeului Național, în colecțiile lui generale și chiar în arhivele familiilor, cari dețineau de foarte multe ori și actele funcțiunii publice pe cari o ocupau și unele familii deponente sunt din Ardeal. Se află însă mai ales în colecțiunile particulare de acte istorice de acolo, despre cari se știe că provin, în cea mai mare parte, din arhivele instituțiilor publice. Acești colecționari de documente istorice în cursul veacului al XIX-lea au făcut adevărate ravagii prin toate arhivele publice, sustrăgând tot ce li s'a părut demn de reținut pentru istoria anumitor evenimente și familii, încât cercetătorul istoric e

Ca să putem avea o istorie a Ardealului

Și din această sumară prezentare se poate vedea, credem, că nu e vorba numai de o cantitate neglijabilă de material la care o știință istorică serioasă ar mai putea renunța. Istoria Ardealului s'a făcut până acum și așa prea puțin. Prea puțin mai ales de noi. Nu vedem cum se va putea face serios fără acest material, aproape necercetat de noi. E adevărat, mai avem și material local, câteva arhive minoritare, confesionale sau familiare, mai avem apoi câteva arhive orășenești, și ceace a mai rămas din arhivele județene, dar acestea sunt de domeniul mai limitat, servesc mai mult o istorie în cadre strâmte regio-

Greșeli și neglijențe cari se răzbuună

Ce-am făcut până acum pentru repatrierea acestor arhive? Pozitiv aproape nimic. Am făcut în schimb greșeli cari azi foarte greu se mai pot repara și am lăsat să ne scape anume prilejuri de lichidare cari n'o să se mai repete.

Prima și cea mai mare greșală am făcut-o în 1919, când Budapesta era sub ocupație românească. Puteam să aducem atunci arhivele noastre, păstrate încă în blocuri aparte — ne trebuiau doar câteva vagoane — și să lășăm Ungurilor grija noastră de azi: să-și urmărească și materialul de revendicat, dacă le mai rămânea ceva de revendicat. O încercare s'a și făcut. Arhivele ardelenice erau însă s'a lovit de neînțelegerea unui general⁸⁾.

A doua greșală s'a făcut în textul tratatului dela Trianon. Era bine să se specifice într-o anexă cu numele arhivele despre cari știam că au fost duse în masă la Budapesta dela 1868 încoace (alin. 1 din art. 177) și pe cari să le primim fără alte aranjamente speciale, așa cum au făcut Cehoslovacia pentru arhiva camerei de compturi și cancelariei aulice boeme și Italia pentru anume arhive și opere de artă ale ei, în tratatul dela St. Germain. Nu eram expuși la eventuale discuții inutile de cari Ungurii, pentru a sporii dificultățile, desigur nu ne vor cruța. Observația e valabilă mai ales

⁸⁾ O spune dl. Ștefan Meteș, directorul Arhivelor Statului din Cluj, în prefața lucrării *Lămuriri nouă privitoare la revoluția lui Horia*, Sibiu 1933.

foarte des pus în situația de a nu mai găsi la locul lor actele care-l interesează, ci trebuie să le descopere cine știe unde și în ce colecții particulare. Acest fel de material, ce i drept, nu se poate totdeauna revendica fără riscul descompletării anumitor colecții organice și fără lezarea anumitor drepturi de proprietate, în cazul acesta însă ni-am putea asigura prin convenție libertatea de a cerceta, punând în cumpănă libertatea pentru Unguri de a face cercetări în arhivele noastre. Libertatea de cercetări ne e de altfel foarte necesară pentru toate arhivele din Ungaria, căci se știe ce izvoare prețioase sunt ele pentru istoria noastră.

nale sau confesionale și mai puțin istoria generală a Ardealului.

Dar mai mult decât atât, după războiu, Ungurii s'au trezit și ei că Ardealul a fost neglijat de istoriograf ungurească. Sunt de părerea că împrejurările noi reclamă o regulare a istoriei provinciilor pierdute pentru a scoate dovezi noi că aceste pământuri au fost ungurești. Și lucrează cu un zel deosebit în acest sens. Ni se va pregăti în virtutea scopului urmărit, o istorie a Ardealului care desigur nu ne va măguli. Cu materialul nostru!

pentru arhiva cancelariei aulice transilvane, care n'a fost dusă din teritoriile cedate, ci a fost adusă dela Viena. Deși e evident proprietatea noastră, Ungurii, printr'o interpretare literală și nu de sens a textului, ar putea face discutabilă intrarea ei în aliniatul citat și ar putea pretinde să o facă obiect de convenție specială, intrând în aliniatele următoare.

A treia greșală s'a făcut că nu s'a încercat mai insistent lichidarea acestor arhive în primii ani de după încheierea tratatului de pace, atunci când se faceau toate lichidările materiale. Aveam atâtea mijloace materiale de constrângere. Ne-am mărginit însă și atunci doar la o simplă încercare. În comisiunea de restituțiuni dela Budapesta a fost delegat din partea guvernului nostru și un arhivist de specialitate, anume sasul Dr. Paul Eder. Acesta în anul 1923 a făcut un proiect de convenție, în baza căruia erau să înceapă tratativele cu Ungaria. S'a format apoi și o comisie de istorici cunosători ai chestiunii, care în toamna anului 1923 a și luat contact cu o comisie ungurească venită la București pentru diferite alte lichidări. Discușiunile s'au terminat repede, căci delegatul Ungariei neavând o însărcinare specială pentru aceasta, și-a declinat competența, — ne-a invitat să tratăm chestiunea la Budapesta. Era și natural: noi avem de revendicat ceva, deci noi trebuia să mergem la ei. Tratativele însă reclamau anumite cheltuieli și Ungurii erau susceptibili de a opune rezistență. Ne dăduseră să înțelegem că vreau să-și mențină integritatea Ungariei istorice măcar în această formă. Se iveau primele complicații și Ministerul nostru de Externe, în loc să condiționeze anumite lichidări

materiale de cedarea arhivelor, a ales o soluție mai comodă: a făcut din ele capitol aparte. Chestiunea, e adevărat, a pus-o apoi la conf rința Micei Antante din 24. În fața rezistenței ungurești era să se formeze atunci un front comun. S'a hotărât chiar înființarea unei comisii permanente care să coordoneze acțiunea celor trei țări pentru recăștigarea arhivelor dela Budapesta. Hotărârea a rămas însă, cum foarte des ni-se întâmplă, fără urmărire. Lucrurile s'au oprit aici și aici suntem și azi, căci tratativele nu s'au mai reluat. Eder a murit și el în 1924.

Să luăm aminte!

Dificultățile pentru o eventuală lichidare de atunci încoace, bine-înteleș, au sporit considerabil. Ungurii devin pe zi ce merge tot mai intratabili în ce privește executarea tratatelor. Nu mai avem nici mijloacele materiale de constrângere pe care le aveam înainte.

Dar au mai intervenit și alte schimbări menite a face și mai dificilă lichidarea. După războiu s'a terminat clădirea cea nouă a arhivelor statului care, spre cinstea Ungurilor, e una din cele mai proprii construcții în acest gen din întreaga Europă. Aici a fost trecut tot materialul vechii arhive, deci și cel ardelenesc. Tot aici a fost depusă acum decurând și arhiva Muzeului Național. Deodată cu mutarea, după cât știm, s'a întreprins și o regrupare a materialului. Și această regrupare ne vizează foarte probabil în primul rând pe noi.

Ce ne așteaptă peste 5 ani

Nu peste mult apoi expiră termenul de 20 de ani al aliniatului b), după care Ungurii pot să înstrăineze sau dispună de materialul care nu intră în alin. 1 al art. 177, dacă până atunci nu se produce o convenție care să dispună altfel, ceace știm ce înseamnă. Mai avem 5 ani. După acest termen o lichidare ar fi extrem de grea și numai parțială. Poate nici atât, căci bilanțul pe care ni-l va prezenta Ungaria la o eventuală cerere a noastră, după termenul de 20 de ani, se desenează depe acum: arhiva Guvernului ardelenesc — poate și arhiva fiscală — arhivele Capitlului din Alba-Iulia și cele ale Conventului din Mănăstur împărțite în alte colecții, arhivele cancelariei aulice transilvane nerevendicabile, căci textele se pot interpreta. La restul materialului se înțelege am reținut, căci nu avem nici o convenție care să împiedice dispersarea sau înstrăinarea lui și după această dată, iar cel pe care l mai putem pretinde va fi foarte greu de urmărit prin alte colecții când lipsa unei convenții ne privează de dreptul de a le mai controla. Și cum noi în fața acestor fel de obstacole avem toate șansele să alegem calea cea mai scurtă, renunțarea, calculul acesta de probabilități va avea rezultatul ușor de întrevăzut: vom pierde iremediabil un capital cultural, care incurând se va îndrepta cu toată puterea împotriva noastră.

Bilanțul de mai sus ar putea eventual să ni se prezinte și azi, — ce nu se poate? — situația e însă incomparabil mai puțin gravă.

Ce-ar fi de făcut în fața acestei situații? Căci va trebui să facem tot ce se poate până când nu va fi prea târziu. Lichidarea aceasta nu mai poate întârzia mult fără riscul de a pierde totul. Pentru a nu renunța la o parte importantă din material și pentru a nu fi expuși la surprize pentru rest, va trebui neapărat făcută o convenție înainte de expirarea termenului de 20 de ani. O insistență din partea istoricilor noștri, primii în măsură să cunoască importanța pierderii care ne amenință, — eventual din partea Academiei Române — ar putea determina Ministerul nostru

Materialul nostru va fi desigur astfel cunoscut, încât la o eventuală lichidare să fie cât mai greu de descoperit. Aliniatul b) al art. 177 din tratat, ce-i drept, interzice acest lucru, dar același aliniat prevede de ex. ținerea la dispoziția cercetătorilor noștri a tuturor colecțiilor cari ne privesc. Ungurii nici măcar nu se gândesc să-l respecte. Nu numai că nu putem face cercetări în colecțiile ardelenice, dar nu putem face deloc cercetări în arhivele statului dela Budapesta și, de ce să zicem, în cele cari au încăcat, nu sunt admiși nici cercetătorii celorlalte două țări ale Micei Antante — în afară bine-înteleș de Ungurii cu depline prerogative naționale cari singurii au bucură de această favoare. Dar să nu exagerăm. Cercetătorii mâini dacă au cunoștințe de lingvistică și de istorie, pot să ajungă și ei câteodată la acte istorice singuratic — cu condiția însă că aceste acte să nu facă parte din anume colecții, cari trebuie considerate dispărute, și să avertăm un prejudiciu punctelor de vedere ale istoricilor ungurești.

Ungurii ne asigură că în acest timp s'a întâmplat ceva și mai grav. Arhiva Guvernului ardelenesc, depusă în parte într-o biserică, a fost tocmai înainte de mutarea Unii spusă că ar fi arșă și arhiva fiscală — care păcât știm nici nu era acoperită. Scopul lansării acestui fel de știri să nu-l mai comentăm e desul de limpede.

de Externe să înceapă o acțiune diplomatică energică în acest sens. Pentru mai mare greutate acțiunea aceasta s'ar putea lua o acțiune comună a țării Micei Antante, căci toate țările sunt interesate. Va trebui să primim firul deacolo de unde l-am lăsat: dela hotărârea conferinței dela Belgrad din 1919. Ar fi și natural ca inițiativa să pornească dela noi, căci noi avem cel mai mult material de revendicat. O lichidare totală și sigură reclamă timp, dar s'ar putea face în etape. S'ar putea pune de ex. pe primul plan arhivele a căror situație în prezent rămânând ca restul să se studieze și lichideze treptat, convenim cu Ungaria, dacă nu se va putea altfel, la o amânare a termenului de lichidare.

Va trebui să ne asigurăm cu orice preț libertatea cercetărilor în arhivele dela Budapesta, care se vorbește iarăși de înființarea unui institut românesc de cercetări istorice la Viena, așa cum au acoi și alte țări. Chiar dacă nu se va înființa acum, trebuie înființat odată, căci din acest punct de vedere e mai importantă decât Roma și Parisul de pildă, unde se funcționează asemenea institut. Membrii acestui institut vor trebui să facă cercetări și în arhivele Budapestei, căci, pe lângă toată bogăția arhivelor noastre pentru istoria noastră sursele comentară străină cea mai prețioasă și cea mai puternică dela Budapesta rămâne. Libertatea de cercetări în colecțiile noastre e deci una din problemele viitor ale științei noastre istorice.

^{*)} Articolul de față, apărut în depe Ian — Febr. a. tr. al revistei june „Gând Românesc”, ar fi să fie un avertisment care să ne mână fără ecou Precum e odată însă la noi, lumea oficială nu s'arat, ba un avertisment care să privească o revendicare de cea mai importantă ce-o avem față de Ungaria, a putut să rămână și în presă și în lumea științifică, ținut deci să reproducem studiul D. Prodan, pentru că măcar înainte să se găsească cineva măsură.

Alegerile din Ungaria

Cu începere de astăzi campania electorală din Ungaria se poate socoti sfârșită, deși alegerile vor avea loc numai la 31 Martie și la 3 Aprilie, iar în capitală la 6 și 7 Aprilie.

De ieri a expirat termenul pentru depunerea recomandărilor dela alegători (zece la sută din totalul voturilor), în circumscripțiile unde alegerile se fac la 31 Martie, iar de azi se începe așazisa săptămână mută, în timpul căreia orice propagandă este interzisă.

Propaganda electorală a fost de altfel interzisă și până acum, cu excepția celei făcute de oamenii partidului lui Gömbös și de ai ortacului său Eckhardt. În cele mai multe dintre circumscripții, și-anume unde se votează cu vot pe față, n'a fost nicio propagandă, deoarece luată prin cea mai mare surprindere și neavând timp să se organizeze pentru o luptă electorală, partidele de opoziție au renunțat să pună candidaturi. Precum am arătat în numărul nostru trecut, au pus liste în circumscripțiile cu vot secret numai două blocuri opoziționiste (habsburgiștii și rasiștii), și-anume numai în vre-o 15 locuri. Restul opoziției s'a mărginit să pună liste în orașe, unde se votează cu vot secret, și-anume mai cu seamă în capitală.

Nici în aceste circumscripții n'a fost însă propagandă electorală decât pe-alcure. Propaganda prin afișe a fost oprită încă de-acum o săptămână, admitându-se numai afișe în cari se spune: „Votați cu partidul cutare sau cutare”, fără se se arate ce vrea acest partid sau să se combată alte partide. A rămas să se facă propagandă cu gura, dar pentru aceasta abia au fost lăuate câteva zile, dintre cari una, ziua de 15 Martie, a lui Kossuth, a fost furată opoziției sub cuvânt că-i zi națională și nu poate fi folosită pentru agitație fratricidă; în schimb agenții guvernului au folosit-o cu vârf, convocând câte adunări li-a plăcut și transformând festivitățile naționale ale diferitelor societăți în festivități electorale ale guvernului.

La țară propaganda a fost aproape pretutindeni oprită. Ziarele de opoziție n'au putut să relateze decât despre vre-o 10-15 adunări, în total, deoarece celelalte adunări opoziționiste au fost oprite sau pentru că pentru-aceeași oră a convocat o adunare partidul guvernamental, sau pentru că autoritățile n'au oameni ca să-i trimită la adunare să țină ordinea și să controleze pe alegători. Iar pentru că propaganda să nu fie posibilă nici din gură n'gură, candidații și agenții opoziției au fost ridicăți pe sus și dați afară din sate. Ca să n'aibă nici cum să protesteze, ministrul de interne Kozma a dat o nștiințare: că nu primește nici-o reclamație decât pe cale ierarhică, deoarece are să se ocupe cu lucruri mai mari. Cu alte cuvinte, vorba zicalei: Turcul te bate, turcul te judecă. Ministrul de interne a trimis pe reclamații opoziției să se ducă să reclame la organele subalterne pe cari voiau să i le părăscă!

Bocanci electorali

Ziarele budapestane din 20 crt. au publicat știrea, că ministrul de industrie imparte țărănilor

vre-o 20 de mii de perechi de bocanci, cu 8 pengő și 50 de fileri bucata (255 de lei).

„Magyarság”, organul legitimistilor, arată că e vorba de-un truc electoral. Cu alte cuvinte, bocancii sunt destinați cetățenilor cari vor vota cu guvernul.

În legătură cu aceasta reamintim ceea ce s'a spus la ultima adunare generală a Camerelor de agricultură din Ungaria: că de când a început Gömbös să și reorganizeze partidul în vederea loviturii ce a dat-o lui Bethlen la începutul lunii acesteia, ajutoarele de șomaj se dau numai celor ce se înscriu în partidul lui Gömbös, iar în județele Csongrad, Macău, Bichiș, etc. li s'a dat noilor partizani dela țară și îmbrăcăminte.

Masacrul dela Erdöd

In comuna Erdöd din județul Bichiș a fost Miercuri o încăierare sângeroasă între alegătorii veniți la adunarea eckhardistă și între

jandarmi. Au fost omorâți șapte săteni, iar vreo zece-s grav răniți.

Țărăni veniseră la o adunare convocată de candidatul eckhardist, și deoarece candidatul nu mai venea, după o jumătate de oră de așteptare prim-pretorul a declarat adunarea dizolvată. Alegătorii au plecat spre casă și s'au întâlnit pe drum cu candidatul, care i-a îndemnat să meargă napoi la adunare. Jandarmii s'au opus. Candidatul eckhardist a început să agite, sătenii să zbiere, iar jandarmii să tragă fără milă.

Sângerosul incident li-a căzut tocmai bine eckhardiștilor. Aveau nevoie de el, ca să arate că nu-s tocmai așa de mult întovărășiți cu guvernul precum îi denunță opoziția.

INFORMAȚIUNI

Cătră cetitorii cărora le trimitem numere de probă

Rugăm pe onorați cetitori cărora le trimitem numere de probă, să nu ni le trimită napoi în cazul că n'ar vrea să se aboneze, deoarece primirea lor nu-i obligă la nimic.

Le trimitem gazeta de probă o lună de zile, iar după aceea o trimitem numai celor cari se abonează și și achită abonamentul înainte.

O delegație a clerului și înalților prelați s'a prezentat joi d-lui prim-ministru Tătărescu ca să protesteze n'contra faptului că s'au tăiat din noul buget al statului mare parte din lefurile prevăzute pentru cler, sub cuvânt că preoții au venituri suficiente din pământurile parohiale și dela înmormântări.

Vineri a avut loc la București în chestiunea acestor reduceri bugetare un congres preoțesc.

Rugăm pe onorații res-tanțieri să înțeleagă că un ziar se scoate cu parale grele și cu trudă, deci să binevoiască să și facă datoria, achitându și abonamentul. Vom fi alfel siliți să-i facem să fie arătați cu degetul.

Fiindcă unii dintre abonații cari primesc gazeta de astă toamnă greșesc și trimit numai abonamentul dela 1 Ianuarie înainte, îi rugăm să și întregască abonamentul, iar pe cei ce își plătesc abonamentul de aci nainte, să achite odată cu abonamentul pe anul 1935 (pe-un an sau pe-o jumătate de an) și datoria depe lunile din anul trecut, socotită la 15 lei pe lună.

D. dr. Al. Vaida-Voivod vorbește astăzi despre numerus valahicus la Târnă-Severin, iar mâine la Craiova.

Ministerul de interne a dat un ordin electoral ca să se primească și votul acelor alegători cari și-au maghiarizat în anii din urmă numele dar n'au obținut încă certificate de alegător pe noul nume maghiar. (Cf. „Magyarság”, 20. crt.)

Fracțiunea rămasă credincioasă d-lui Mihalache a comitetului central al partidului național-țărănist ține astăzi o ședință importantă la București. Era să se dea diseară un banchet d-lui Ion Mihalache, dar s'a renunțat la această manifestație.

Prevederile convenției școlare româno-iugoslave

S'a anunțat săptămâna aceasta oficial punerea în aplicare a convenției școlare româno-iugoslave.

Amanuntele ei au apărut în Monitorul Oficial, și ar fi mulțumitoare dacă n'ar exclude reciprocitatea pentru frații din Timoc, dacă ar vorbi și de școli primare noi, în afară de transformarea secțiilor în școli, și dacă n'ordonanța ministerului de instrucție sârbesc n'ar fi atâtea condiționale (dacă ministrul..., dacă se va putea... etc.).

Ce concesiuni a făcut fraților noștri Iugoslavia

În rezumat, Iugoslavia admite:

să se transforme secțiile cu limbă de predare românească de până aci în școli primare române de stat;

să se nființeze pentru aceste secții, devenite școli, comitete școlare locale;

să fie numiți directori la aceste școli învățători români; să se dea școlii primare române de stat, în localitățile cu populație amestecată, imobilele necesare, iar dacă nu sunt să li se dea săli de clasă și mobilier, în raport cu numărul și

Săptămâna

In țară: Problema sufocantă a străinilor s'a ținut toată săptămâna pe planul întâi. După din București au început să se miște ca să repropoționala etnică meciții din Ardeal, zăriștii Moldova, și alte bresle, iar guvernul a purces la măsuri — rămâne să vedem cum vor fi traduse — ca să stăvilească năvala indezirabililor. D. Vaida-Voivod și-a cont.nuat conferințele, urmate care loc de sciziuni în partidul național-țărănist. trala partidului l-a pedepsit din nou pentru această supunere, luându-i și d-sale și președinților ce afillat conducerea organizațiilor. Lupta între cele tabere a ajuns la culme. În cele mai multe județ tura a ajuns să fie fapt implinit, făcându-se na toarea partizanilor și alegându-se noi președin organizație.

Intre timp în parlament s'a desbătut într'o oferd încărcată raportul afacerii Skoda.

Săptămâna externă a fost la fel de ca săptămâna asasinatului dela Marsilla. Din că Führerul Hitler (precum s'a afirmat apoi: farea prealabilă a ministrilor săi) a proclamat ac zile reînființarea serviciului militar obligatoriu în mania, plutește iarăși în aierul Europei miros de de pușcă. Franța, Anglia, Italia au sărit imediat facă pe Hitler să se cumintească. S'au făcut la protestări energice. La Paris se întrunește astă conferință italo-anglo franceză. Peste câteva zile o altă conferință, a marilor puteri, în Italia, șidenția d-lui Mussolini. La 29 Martie se întrunește Londra un consiliu de coroană. Și tot săptămâna sta se va ntruni n' sesiune extraordinară consili gii Națiunilor.

Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică s'ele n'gardă, și-anume ca să mpedească o imit gestului Germaniei în Ungaria și n' Bulgaria. D tulescu, președintele acestor Înțelegeri, se duce acestea în Franța și probabil va reprezenta Mica tantă și Antanta Balcanică la conferința din Ita marilor puteri.

Paralel cu aceste acțiuni diplomatice, se fă gătiri militare. Franța și Anglia au hotărât să și rească armamentul, iar Italia a chemat sub arm jumătate de milion de ostași.

Celelalte evenimente externe au pilit cu faț de evenimentele din Germania. În Ungaria e pante electorală, în Grecia remanere ministerială.

cu impozitul locuitorilor; să se completeze posturile de învățatori cu 50 de învățatori din România.

Ca adaos la acestea, s'a deschis în anul școlar curent o clasă paralelă cu limba română (clasa Ia) la gimnaziul de stat din Vârșeș, și totacolo s'a introdus la școala normală de băieți limba română ca limbă de predare la următoarele materii: limba română, științele pedagogice și practica pedagogică, religie și cântări bisericești.

Și ce concesiuni am făcut noi

Concesiunile de mai sus s'au făcut pe bază de reciprocitate (reciprocitate extinsă asupra tuturor sârbilor dela noi și limitată la români la cei din Bănatul sârbesc, fără Timoc).

În schimbul concesiunilor arătate ale Iugoslaviei, noi înființăm școli de stat cu limbă sârbească în Carașova, Iabalcea (Caraș) și n' Recaș (Timiș-Torontal), introducem limba de predare sârbocroată în școlile primare romano-catolice din localitățile Checea, Lupac, Rafnic, Clocotici, Vodnici,

și Nermet din jud. Caraș rizam biserica sârbească ființeze în satele din școli sârbești, cărora li închiria prin contract școlare și mobilierul după vor fi socotite satisfac voile școlare românești. viințam să s'aduca învăță lugalavia dacă la noi nu gasi învățatori sârbi in dea înființam clase paralele (deocamdată cl. I) la liceu din Timișoara, iar la școl mală din Timișoara auton se predea sârbilor sârbește materii cari se predau rom la școala normală din Vârș

În ordonanța ministerială nească se prevede că n' școl mare sârbești se va preda nește limba română, iste mănților și geografia Rom apoi că aceste școli se înfi numai pentru elevi sârboase. Prevederea aceasta din urm nintă să devină cu timpul sos, deoarece copiii romi cari voiește să i apere de litism, sunt pe cale să dis totului din pricina blestem sistem al Einkerereului și kindereiului.